

הציונות

"הציונות" הוא מאסף ראשון היוצא לאור עלידי המכון לחקר הציונות של אוניברסיטת תל אביב. העורך מגדיר את תכליתו בחשיפת שרשיה, מסגרתה ופעלה של "התנועה הלאומית היהודית" על כל צדדיה; על הישגיה וכשלונותיה, על מעשיה ומחלליה, על ערכי היסוד שאיחדו אותה, ועל הזרמים הרעיוניים שפעלו בתוכה.

המאסף שלפנינו כולל מחקרים, מקורות וסקירות ביבליוגרפיות, שעניינן כמה בעיות יסוד וכמה עניינים שוליים. ברי כי רק מתיר מעט מן הקוראים יודקקו לסקירה הביבליוגרפית של הוצאת "מדינת היהודים", או של הספרות והעתונות של יהדות אורוגואי. מי טבע הדברים גיגש הקורא לקריאה לא מסוידרת של פירוטו המאסף ופיתח במחקרים הנראים לו בעלי ענין מיוחד, אף אקטואלי לא מעט, או מושך לב במיוחד. בעל השורות האלו, על-כּל-פנים, פתח ביומניו של נפתלי הרץ אימבר. חשיבותן כתעודה אנושית עולה לאין-ערוך על חשיבותם לתיעוד ההיסטורי. זהו פרק-חיים מסוער ומופלא, משולב נדודים על המסה הגיאוגרפית והתרבותית רוחנית של טרובאדור רומנטיקן ומיסטיקן, הידוע בעיקר כמחבר "התקוה". במיוחד מרתקת פרשת היכרותו של אימבר עם הזוג האנגלי לורנס אוליפנט ורעייתו אליס. בלי ספק אחת הפרשיות המרתקות ביותר בתוך הרבה פרשיות מרתקות שארץ-ישראל החדשה משופעת בהן.

קרוב לכאן ברווח הוא מאמרה של המנחה גליה ירדני-אגמון על "גיון גולד ותכניתו משנת 1847 ליישוב ארץ-ישראל". הקרי

לונג ג'ון קוקס גילר היה אחד מאותם מיסיונרים פרוטסטאנטיים שליוו את הציונות הרומנטית באנגליה קסומת-המזרח. תפוסת קסם אלה נחלקו כבר אז לשכורי הערבאות ומליצי-היושר של תחייה יהודית בארץ-ישראל, בין בתוסלב בין בלונגות מדיניות ומיסיונריות שונות. ג'ון גולר שייך היה למין אל אוליפנט הגה גולר רעיון למשוך לארץ מתישבים אירופיים נוצרים אשר יקימו בה חוות הקלאיות אשר תעסקנה יהודים כפועלי חווה, מתוך כוונה שהיהודים ילמדו את עבודת-האדמה המתקדמת מן החוואים הנוצריים "ואולי גם דברים אחרים..."

מאמרו של יצחק מינרבי מגלה לראשונה במלואה את פרשת פעלו של אנגילו לוי ביאנקיני במזרח בשנים 1918—1920. ביאנקיני היה איש-מודיעין איטלקי שמשרד החוץ של ארץ-מולדתו נעזר בו להחדרת אינטרסים איטלקיים לתוך הציונות, זאת אגב פעילותו העיקרית בדיווח על התנועה הפאן-ערבית לממשלה האיטלקית, המזדנבת אחר מירוץ המעצמות לתוך המזרח התיכון. לענין זה של החדרת השפעות בדרכי-עקיפים מתיחס גם מאמרו של מרדכי אליאב על פעילותה של הקונסוליה הגרמנית בירושלים. בפעילות זו אפשר להבחין בשני שלבים. האחד, עד 1899, בו ניצלה הקונסוליה את תוקף מעמדה בארץ לשם סיוע ל"יישוב ארץ-ישראל". מתוך מגמה לחזק את עבודת ה"גירמון" בארץ; בשלב השני דן הקונסול הגרמני החדש, רוזן, את הציונות "לכף חובה מבחינת האינטרס הגרמני", שלב אופי מדיני-כלכלי מוחשי יותר ויותר עם מדיניות ה"דראנג נאך אוסטן" של הקייזר וילהלם השני, בו החלה התמיכה בשאיפות הציוניות להיחשב מכשול רציני. עד אותה שעה, מכל-מקום, שימשה השפעתה הגדולה של גרמניה בממלכה העותמאנית אמצעי חשוב לביסוס היישוב העברי ומנוף להתפתחותו.

בתחומים שונים מאלה עוסקים מחקריהם של יעקב רואי, אלקנה מרגלית ויוסף גורני. ממחקרו של רואי, "יהסי רחובות עם

* דניאל קארפי (עורך): הציונות / מאסף לתולדות התנועה והיישוב היהודי בא"י (א); אוניברסיטת ת"א / הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1970; 503 עמ".

הקורא עשוי אפוא למצוא במאמר לא רק דיון במקורות "השומר הצעיר" אלא במקורות של אירופה בסוף המאה ה"ט. שאר מחקרים שבקובץ הם מאמרו של יעקב טורי על נסיון "תכנית יום-הקהל" בגרמניה בתחילת המאה, תכנית ליכוד שנכשלה והוסיף פה מכוכה ופירוד, ומחקרו של אביהר פריזל על "מסדר אבירי ציון" בשיקגו ויחסיו עם הפדרציה של היהודים האמריקאיים (1916—1898). על אף השם, העשוי לעורר רושם שלפנינו מאסף כרסנני, דקדקני ומשמים, יש לציין כי "הציונות" הוא מאסף ביכורים ראוי לעיון לא רק למומחים.

י. ש.

זכרון לגליה ירדני-אגמון

עשייתה הספרותית של גליה ירדני-אגמון, שנפטרה בדמי"מיה, היתה מוקדשת לבקורת, לתיאטרון, לספרות העדות והזכרון, ולחקירת העתונות הארצישראלית במחצית השנייה של המאה שעברה. חוג הידידים ובני המשפחה, שעמלו על הוצאת הספר לזכרה, הלכו אף הם בשבילי יצירתה וליקטו בקובץ ממיטב ירושתה על ספרות ותיאטרון ועל תולדות העתונות העברית בארץ-ישראל. דפים לא רבים הוקדשו לדברי הערכה על אישיותה ופעלה מאת רבקה כץ, אהרן מגד, זרובבל גלעד, רבקה שכטר, ש. ולסס, דב סדן ומנחם דורמן.

אהרן מגד מעיד עליה כי "המגע הרך והנשי היה שרשי בכל עבודותיה שרבות מהן נועדו כאילו לידיים גבריות. היתה בהן מזיגה של תום, הנובע מתוך יחס של כבוד רב לענייני נים ואנשים, עם רצינות ושקדנות של תלמידה חרוצה". בסימן זה נכתבו מאמריה ומחקריה. באחד המאמרים ציטטה מדבריו של ג'ורג' סנטאיאנה: "הפיוט איננו ניתן למריחה על פני דברים, כחמאה. חייב הוא לרצד על פניהם כאור ולהיות כעניינים שבעדן אנו

שכניה הערבים", משתקפים יחסי המושבות עם שכניהן הערבים, שהם עצמם היו במידה רבה מיצוי של מערכת היחסים בין היישוב העברי ליישוב הערבי בכלל. מתישבי רחובות עמדו בפני ההכרח לקיים מגע עם הערבים והם קיימו אותו ללא הכנה, מנקודת-מוצא של עדיפות תרבותית וטכנולוגית, אגב סיכוי סוכים חריפים בין מוסכמות יריבות ואגב תלות כלכלית וחשש בטחוני. הנטייה ברחובות, שדומה כי עברה לשכבות יהודיות רחבות פנימה, היתה "להגיע למיזוג של כוח-הרוע והיי-מוסר", וזאת תוך כדי התנגשות אידיאולוגית ופראגמטית עם תפיסתם של אנשי "השומר", הדוגלים ב"הגנה-העצמית".

גורני דן במאמר רב-ענין בתשתית חברתית של מיתוס "העליה השנייה". לאחר מחקר סוציולוגי מפורט הוא מגיע למסקנה שהעליה השנייה לא היתה עילית חברתית או מדינית אלא שמערכת ערכי-היסוד שלה, וכן סגנון-החיים המיוחד לה, נטבעו עמוק בתודעה הקיבוצית-הינוכית והשפיעו על כלל האוכלוסיה הרבה למעלה מכפי משקלה הכמותי של אותה קבוצת אנשים זמן רב לאחר שפסק קיומה כקבוצה חברתית-פוליטית. זהו מחקר המתאר איך בתנאים מסוימים קבוצת מהגרים מיוחדת-במינה הופכת להיות מיתוס לאומי. טיבו של מיתוס כזה שברוב השנים הוא נעשה מטרה לחצים אידיאולוגיים וסאטיריים וערכיו נחשבים מיושנים, מאובנים או צבועים. מחקרו של גורני מציין אפוא שלב טבעי בו נבדק המיתוס באמות-מידה לא ערכיות אלא סוציולוגיות.

חשיבות מיוחדת למחקרו של אלקנה מרגלית על שרשיה החברתיים והאינטלקטואליים של תנועת "השומר הצעיר" (1920—1913), זהו פרק מתוך עבודת-דוקטור ראשונה ומקיפה, הבודקת את מקורותיו הרבים והעיוניים, כמו גם החברתיים, של מיתוס אחר, זה של תנועות-הנוער היהודיות, כאן—תנועת "השומר הצעיר". אכן, בניגוד למחקרים האחרים במאסף, אין מרגלית מצמצם בהוויה היהודית אלא הוא בודק אותה תוך כדי ניתוח מקיף ומעמיק של תקופתה.

* מנחם דורמן (עורך): זכרון לגליה ירדני-אגמון, משלה ועליה; הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1970; עמ' 244.